

Mariola Lemonnier

Zasady polityki finansowej samorządów terytorialnych we Francji

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia 46/3,
361-370

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Finansowego,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

MARIOLA LEMONNIER

*Zasady polityki finansowej samorządów terytorialnych
we Francji. Wybrane ograniczenia przedmiotowe*

Financial policies of local governments in France. The constraints in question

Słowa kluczowe: samorząd terytorialny, dług samorządu, instrumenty aktywnego zarządzania długiem, produkty strukturyzowane, spekulacja, zabezpieczenie aktywów, okólnik

Key words: local government, local government debt, active debt management instruments, structured products, speculation, asset protection, circular

Wstęp

Kryzys finansowy spowodował wzrost wahań poziomu oprocentowania zadłużenia samorządu terytorialnego we Francji. Kryzys także uwidocznił ryzyko finansowe podjęte przez niektóre samorządy w złożonych instrumentach finansowych i transakcjach zawartych na ich podstawie. W okólniku z 2010 roku adresowanym do władz samorządowych i fiskalnych, zmieniającym okólnik z 1992 roku zatytułowany – produkty finansowe oferowane samorządom terytorialnym i innym podmiotom sektora publicznego trzech ministrów (budżetu, gospodarki i spraw wewnętrznych) wskazuje się na zasady zarządzania finansami samorządowymi w zakresie instrumentów finansowych i ograniczenia dotyczące instrumentów zabezpieczających (ograniczenia przedmiotowe). Zasady finansowania samorządów zawarte są w przepisach ustawowych i wykonawczych, wykazanych w aneksie do niniejszego artykułu¹.

¹ Całość niniejszego artykułu jest oparta na treści okólnika z 25 czerwca 2010 r. Nr IOCB 1015077C.

Pierwsza część okólnika z 2010 roku w sprawie produktów finansowych oferowanych samorządom odnosi się do zmniejszenia asymetrii informacyjnej między samorządami a instytucjami rynku finansowego *sensu largo*. Chodzi tu przede wszystkim o reguły aktywnego zarządzania zadłużeniem samorządów.

Drugim elementem okólnika jest regulacja informowania i kontrolowania polityki zarządzania zadłużeniem przez organy prawodawcze samorządów w stosunku do samorządowej władzy wykonawczej. Podobnie jak w przypadku kontrolowania władzy wykonawczej samorządowej przez prefektury i inne władze państwowe, kontrola ma charakter przede wszystkim rachunkowy, budżetowy i pod kątem zgodności z obowiązującym prawem. Niniejszy artykuł ma na celu wykazanie istotnej ingerencji prawa w zarządzanie zadłużeniem samorządowym przez wprowadzone ograniczenia rodzajowe stosowanych instrumentów finansowych.

1. Podstawy prawne regulujące gospodarkę produktami finansowymi

Zarządzanie finansami samorządów oraz lokalnych instytucji publicznych regulują we Francji następujące akty normatywne: artykuł 26-3° ustawy nr 2001-692 z dnia 1 sierpnia 2001 r., dotyczącej ustaw budżetowych (tzw. LOLF), artykuł 116 ustawy budżetowej na rok 2004 (nr 2003-1311 z dnia 30 grudnia 2003), dekret nr 2004-628 z dnia 28 czerwca 2004 r. (Dziennik urzędowy z dnia 1 lipca 2004) w sprawie stosowania artykułu 116 ustawy budżetowej na rok 2004 (nr 2003-1311 z dnia 30 grudnia 2003) oraz warunków uchylenia obowiązku deponowania publicznych środków pieniężnych samorządów terytorialnych i ich instytucji publicznych, okólnik międzyresortowy nr NOR/ECO/R/04/60116/C z dnia 22 września 2004 o warunkach uchylenia obowiązku deponowania środków pieniężnych samorządów terytorialnych i ich instytucji publicznych.

2. Transakcje zabronione

W świetle powyższych przepisów za nieprawidłowe uznaje się określone transakcje i kontrakty zabezpieczające. Świadczy to o coraz większym ograniczaniu swobody kontraktowej samorządów francuskich, które od 1986 roku nie korzystają z uprzywilejowanej stopy procentowej, a chcąc się zabezpieczać od rosnących stóp rynkowych, zaczęły masowo korzystać z produktów pochodnych na stopę procentową.

2.1. Kontrakty na giełdzie MATIF włączonej do Euronextu (pochodne)

Kontrakty te nie mogą być obecnie zawierane przez samorzady, ponieważ naruszają wspomniane wyżej regulacje.

Transakcji kupna lub sprzedaży terminowej aktywów finansowych reprezentujących inwestycje, zawieranych przez tego typu kontrakty, nie przewidziano w regulacjach inwestycyjnych. Każdy zleceniodawca kupna lub sprzedaży na termin zobowiązany jest do ustanowienia, u członka Izby Rozrachunkowej Instrumentów Finansowych, minimalnego depozytu gwarancyjnego podwyższonego w razie potrzeby o ewentualne depozyty uzupełniające, odnoszące się do maksymalnych potencjalnych strat dopuszczalnych na rynku. Są to środki publiczne poza systemem kontrolowanym przez finanse publiczne. Zleceniodawca zobowiązany jest także do otwarcia przed każdą operacją kupna lub sprzedaży instrumentów finansowych, konta u pośrednika finansowego.

2.2. Klauzule kontraktowe

Klauzule kontraktowe powyższych instrumentów finansowych są uznane za niedopuszczalne, wtedy gdy wynagrodzenie instytucji kontraktującej jest ustalone procentową premią gwarancyjną lub prowizją. Zwłaszcza w przypadku rozwiązania kontraktu przez samorząd lokalny lub instytucję publiczną taka premia lub prowizja, jeśli jest zwracana przez instytucję, nie powinna mieć możliwości podwyższenia o jakiegokolwiek odsetki, zapłatę wyrównania, zwrotnego lub nie (za wyrównanie uważa się każdą kwotę, która podczas wymiany kompensuje różnicę wartości między wymienianymi poziomami cen, odsetek).

Wymienione transakcje finansowe są inwestycjami nieprawidłowymi z punktu widzenia przepisów prawa wspomnianych powyżej, a związanych z zarządzaniem finansów lokalnych samorządów i instytucji publicznych.

Transakcje zamiany stóp stałych zastrzegają wpłatę przez samorząd niskiej stopy stałej i spłatę przez kontrahenta wysokiej stopy stałej, przy czym samorząd zobowiązuje się do zapłaty kontrahentowi wyrównania. Taka transakcja powinna być traktowana jako inwestycja kapitałowa przez samorząd lokalny i jej terminowy zwrot, w odsetkach i w kapitale przez kontrahenta, powinien być dokonany w stałych ratach rocznych kwalifikowanych niesłusznie jako swapy procentowe.

Okólnik międzyresortowy nr NOR/ECO/R/04/60116/C z dnia 22 września 2004 o warunkach uchylecia obowiązku deponowania środków pieniężnych samorządów terytorialnych i ich instytucji publicznych.

2.3. Kontrakty *forward/forward* dozwolone warunkowo

Ta technika finansowa pozwalająca na ustalenie z wyprzedzeniem stopy przyszłej pożyczki, której subskrypcja nastąpi w późniejszym terminie, polega na pożyczaniu całej sumy, licząc od daty decyzji pożyczkowej aż do przewidywalnej zapadalności danej pożyczki. Suma jest następnie inwestowana po stałej stopie w okresie od daty decyzji pożyczkowej do daty uruchomienia pożyczki.

Transakcja ta pozwala samorządowi na pożyczanie, wtedy gdy uzna, iż koniunktura stóp jest dla niego najkorzystniejsza.

Niemniej jednak, aby inwestycja nie została uznana za nieprawidłową i sprzeczną z przepisami, kontrakt termin na termin powinien być ograniczony do okresu krótszego niż rok budżetowy.

3. Zasady specyficzne dla subskrypcji instrumentów zabezpieczających

Usługi pośredników finansowych są także uregulowane przez przepisy dotyczące polityki inwestycyjnej.

Transakcje zabezpieczające wymagają w praktyce pewnej elastyczności użytkownika, a zwłaszcza bardzo szybkiego reagowania. Na podstawie umowy o przekazywaniu zleceń prywatni świadczeniodawcy proponują często przeprowadzenie transakcji w imieniu i na konto swoich klientów. Celem takiego świadczenia jest zapewnienie pewnego bezpieczeństwa co do warunków realizacji transakcji, ale przede wszystkim co do skutecznego zawarcia transakcji w przypadku nierozporządzalności lub nieobecności osoby upoważnionej.

Samorządy lokalne mogą zwracać się do pośredników finansowych, z zastrzeżeniem spełnienia określonych warunków.

Usługi pośrednictwa finansowego powiązane z transakcjami (nawet z tymi wykluczonymi z zakresu konkurencji) traktowane są jako usługi świadczone na zasadach prawa ochrony uczciwej konkurencji przewidzianych we francuskim kodeksie zamówień publicznych (wytyczne zawarte w okólniku z dnia 6 września 1992 r. nadal w tym zakresie obowiązują). Z tego względu brak przetargu przed zawarciem umowy stanowi nieprawidłowość, która może być obłożona sankcjami administracyjnymi.

W myśl zasady budżetowej niestosowania kompensaty (potrącenia) między wpływami a wydatkami (artykuł 23 dekretu z dnia 29 grudnia 1962 r. regulującego rachunkowość publiczną), wynagrodzeniem świadczeniodawcy nie może być prowizja potrącona z zysków wypracowanych przez samorząd. Wynagrodzenie pośrednika finansowego powinno być przewidziane w budżecie samorządu niezależnie od sposobu jego naliczania. W przeciwnym przypadku budżet byłby traktowany jako niezupełny (artykuł L. 1612-4 C.G.C.T. – Kodeksu Samorządów Terytorialnych).

Z uwagi na to, że pośrednik nie może w sposób regularny wpływać na zarządzanie środkami samorządu przez bezpośrednie pobieranie różnych środków, taki sposób wynagradzania stanowi również element zarządzania faktycznego zgodnego z artykułem L. 2343-1 C.G.C.T. (Kodeksu Samorządów Terytorialnych).

Umowa o przekazywaniu zleceń nie może dawać świadczeniodawcy pełnej swobody działania w przeprowadzaniu transakcji uznanych przez niego za właściwe. Reprezentuje on samorząd i działa w jego imieniu oraz na jego rachunek, posiadając jedynie uprawnienia doradcze i wykonawcze instrukcji wydawanych przez samorząd.

Nawet jeśli świadczeniodawca spełnia również funkcję doradczą wobec samorządu, może on działać jedynie w ramach określonych przez samorząd, a co za tym idzie, powinien obowiązkowo otrzymywać pisemne zezwolenie samorządu na każdą z planowanych transakcji. Takie zezwolenie powinno określać warunki finansowe, w jakich samorząd przeprowadzi daną transakcję i można je przekazywać za pomocą środka komunikacji elektronicznej.

4. Zakaz wykorzystywania instrumentów zabezpieczających do celów spekulacyjnych

Konstytucja Francji oraz Kodeks Samorządów Terytorialnych opierają działalność samorządów terytorialnych na równowadze między dwiema zasadami: wolnej administracji oraz lokalnego interesu publicznego.

Zadaniem każdego samorządu jest regulowanie spraw leżących w zakresie jego kompetencji (artykuł L.2121-29 CGCT dla gmin, L.3211-1 dla departamentów, L. 4221-1 dla regionów). Samorządy terytorialne mogą zatem działać w imię interesu ogólnego, przejawiającego charakter lokalny.

Angażowanie finansów samorządów lokalnych w transakcje o charakterze spekulacyjnym nie wynika ani z przyznanych im kompetencji, ani ze wspomnianego interesu ogólnego. Przedstawiciel państwa kieruje w takich okolicznościach do sądu administracyjnego skargę z zarzutami o niekompetencję i nadużycie władzy.

Transakcje zabezpieczające przed ryzykiem finansowym odpowiadają za to potrzebom interesu ogólnego, nawet jeśli same niosą ryzyko związane z instrumentami zabezpieczającymi.

Aby móc zakwalifikować dane transakcje do transakcji zabezpieczających, muszą one spełniać następujące kryteria określone przez Krajową Radę Księgowości (opinia z dnia 10 lipca 1987 r.).

Kontrakt powinien skutkować zmniejszeniem ryzyka zmian wartości mających wpływ na pozycję zabezpieczaną (koszty finansowe określonej pożyczki) lub na zbiór pozycji jednolitych (koszty finansowe wielu istniejących pożyczek o takich samych właściwościach stawek procentowych). Identyfikacja ryzyka podlegającego zabezpieczeniu powinna być przeprowadzona z uwzględnieniem wszystkich wierzytelności i zobowiązań finansowych samorządu lokalnego. Powinno się ustalić korelację między zmianami wartości pozycji zabezpieczanej

(koszty finansowe) a zmianami wartości umowy zabezpieczenia, ponieważ redukcja takiego ryzyka powinna skutkować całkowitą lub częściową neutralizacją, poszukiwaną *a priori* między ewentualnymi stratami na pozycji zabezpieczanej a spodziewanymi zyskami z umowy zabezpieczenia. Pozycje zaliczane do zabezpieczanych identyfikowane są jako takie od ich powstania i zachowują daną kwalifikację aż do terminu wygaśnięcia, chyba że pozycja zabezpieczana wygaśnie przed tym terminem lub korelacja, o której mowa, przestanie być weryfikowana. Kwalifikacja zabezpieczenia może być stosowana jedynie do jednolitych zbiorów aktywów, pasywów lub zobowiązań, dla których wspomniana wyżej korelacja może być ustalona.

Każda transakcja zabezpieczająca powinna więc być w każdym momencie oparta i dopasowana do konkretnych umów zadłużenia.

W konsekwencji całkowita suma referencyjnych zobowiązań służąca za podstawę kalkulacji odsetek wymienianych lub gwarantowanych w transakcjach zabezpieczających nie może dla tego samego samorządu i wszystkich połączonych transakcji zabezpieczających przekroczyć całkowitej sumy istniejącego zadłużenia, powiększonego o zadłużenie zapisane w budżecie w trakcie roku obrotowego w takim zakresie, w jakim jest ono faktycznie zaciągnięte.

Transakcje nieodpowiadające kryteriom zabezpieczenia przed ryzykiem procentowym określonym przez Krajową Radę Księgowości – zwłaszcza jeśli ich podstawa przekracza rzeczywisty stan zadłużenia – są transakcjami spekulacyjnymi, niewchodzącymi w skład tradycyjnych uprawnień samorządów lokalnych. Byłyby one niezgodne z interesem ogólnym i jako takie powinny być zaskarżane przez prefekta do sądu administracyjnego w celu ich anulowania.

5. Specyficzne obowiązki informacyjne nałożone na dostawców instrumentów zabezpieczających zadłużenie

Instrument zabezpieczający zadłużenie, który jest terminowym instrumentem finansowym, traktowany jest jak instrument złożony, co oznacza, że jego proste wykonanie (bez wcześniejszej ewaluacji) nie jest zgodne z przepisami dyrektywy nr 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych, implementowanej francuskim rozporządzeniem nr 2007-544 z dnia 13 kwietnia 2007 r. i uwzględnionej w kodeksie monetarnym i finansowym (artykuły L.533-11 i następne), których celem jest różnorodna ochrona inwestorów w zależności od kategorii, do której przynależą klienci branżowi lub klienci detaliczni.

Dyrektywa w sprawie rynków instrumentów finansowych nakazuje świadczeniodawcom usług inwestycyjnych poznanie swych klientów po to, by w razie potrzeby byli w stanie im doradzić lub ich ostrzec. Poznanie klienta oznacza

dokonanie wcześniejszej oceny, mniej lub bardziej rozbudowanej zależnie od kontekstu zlecenia, kategorii do której dany klient należy oraz charakteru oferowanej usługi.

Instytucja finansowa powinna zatem dokonać dwupoziomowej oceny przy zawieraniu instrumentów zabezpieczających przeznaczonych dla samorządu terytorialnego.

Po pierwsze, należy dokonać oceny adekwatnego charakteru usługi. Zanim świadczeniodawca, który doradza inwestycję lub zarządza portfelem zarekomenduje dany produkt klientowi, powinien upewnić się co do adekwatnego charakteru produktu lub usługi inwestycyjnej, niezależnie od kategorii klienta lub złożoności produktu. Test adekwatności wymaga zebrania szczegółowych informacji na temat sytuacji finansowej klienta i jego celów inwestycyjnych oraz na temat jego znajomości proponowanego produktu i związanego z nim doświadczenia, pozwalającego na świadome podjęcie ryzyka.

Po drugie, należy dokonać oceny właściwego charakteru usługi finansowej.

W przypadku produktów złożonych, jakimi są instrumenty zabezpieczające i/lub wysokiego ryzyka, świadczeniodawca ocenia właściwy charakter oferowanej usługi w ramach realizacji innych usług (takich jak realizacja zleceń w imieniu klienta lub przyjmowanie i przekazywanie zleceń dotyczących jednego lub wielu instrumentów finansowych). Ocena ta wymaga zmierzenia doświadczenia i wiedzy klienta na temat proponowanych instrumentów. W razie braku takiej wiedzy, należy wyjaśnić, jakie ryzyko wiąże się z danymi produktami.

Służby prefektury powiadamiają administrację centralną (dyрекcję generalną samorządów lokalnych, poddyрекcję finansów lokalnych i działań gospodarczych, biuro budżetów lokalnych i analizy finansowej) o każdym produkcie tego typu, który zostanie zakontraktowany przez samorząd terytorialny.

6. Produkty strukturyzowane niepolecane samorządom terytorialnym

Ogromna różnorodność produktów pochodnych (pożyczki strukturyzowane lub złożone instrumenty finansowe), którą można zaoferować samorządom terytorialnym wymaga z ich strony wyostrożonej ostrożności.

Niektóre samorządy terytorialne mogą skusić się na ponoszenie znacznego ryzyka z małym prawdopodobieństwem wystąpienia, pozwalającym na redukcję wydatku. Zysk może być tym większy, im większe jest ryzyko zabezpieczone przez samorząd.

Chociaż samorządy terytorialne uciekają się swobodnie do pożyczek, wydaje się, że wiele typów produktów strukturalnych w świetle inwestycji, które mają finansować, powinno być odrzuconych z uwagi na ich spekulacyjny charakter.

Chodzi o produkty, których stopy procentowe ewoluują w zależności od indeksów ustalanych w odniesieniu do: indeksów związanych z surowcami, rynkami akcji lub do każdego innego instrumentu zawierającego akcje, indeksów właściwych dla instytucji kredytowej, indeksów kredytowych lub wskaźników ryzyka emitentów obligacji, wskaźników wartości funduszu lub stopy zwrotu funduszu; relatywnej wartości walut niezależnie od ich liczby (te produkty, które ewoluują wraz z ryzykiem kursowym są szczególnie ulotne), indeksów notowanych na giełdach finansowych poza państwami członkowskimi OECD.

Uwaga samorządów skierowana jest również na produkty zawierające pierwszą fazę dopłaty do oprocentowania (lub dają możliwość wpłaty wyrównania) wyższą niż 35% równorzędnej stałej stopy lub Euriboru w dniu propozycji, i której termin przekracza 15% okresu całkowitej spłaty. Produkty te niosą bowiem ze sobą wysokie ryzyko prawdopodobieństwa wystąpienia. Tak samo jest z produktami wystawionymi w walutach obcych. Poza tym, że obciążają one samorzady terytorialne ryzykiem kursowym, nie można wiązać tych produktów z działalnością, która mogłaby być wynagradzana w walucie innej niż euro (z wyjątkiem kilku szczególnych przypadków samorządów terytorialnych).

Niektóre produkty finansowe opierają swą strukturę na różnicach między dwoma kursami walut. Ponieważ rynek walutowy jest bardzo zmienny, jest on szczególnie ryzykowny. Z historycznego punktu widzenia ruchy jednych walut w stosunku do innych są nagłe i mają większą amplitudę niż te, które dotyczą stóp procentowych.

Odradza się również zawierania transakcji na produktach pochodnych o skumulowanych efektach produktu strukturyzowanego. Cechą charakterystyczną tych produktów jest stopa płacona przy każdej płatności, ustalana na podstawie przyrostu kumulującego się w stosunku do stopy poprzedniej lub poprzednich płatności. Na skutek tej cechy płatność samorządu wyliczana jest na podstawie stopy podatnej na niekorzystne zawsze zmiany, w czasie której ewolucja jest trudna do przewidzenia na podstawie ograniczonej liczby obserwacji indeksu.

Zakończenie

Francuskie samorzady terytorialne od czasu wejścia w życie ustaw o decentralizacji z 1982 roku korzystają z wyboru produktów finansowych oferowanych dla nich na rynku finansowym. Od tego czasu proponowane samorządom produkty finansowe stały się coraz bardziej skomplikowane w stosunku do zwykłych pożyczek czy prostych obligacji. Od połowy lat dziewięćdziesiątych znacząca część zadłużenia samorządów ma postać produktów strukturyzowanych, w których poziom stopy procentowej jest zależny w sposób nie wprost proporcjonalny od poziomu indeksów rynkowych. W związku z tym przez dłuższy czas samorzady mogły pożyczać z rynku pieniądze na poziomach niższych niż rynkowe

stopy procentowe. Kryzys finansowy zmienił tę sytuację, uwidocznił nieproporcjonalnie wysoki poziom ryzyka zawarty w niektórych instrumentach finansowych i spowodował konieczność ochrony przed wzrostem zadłużenia samorządów w tego typu produktach. Zwrócono przy tym uwagę w okólniku skierowanym do samorządów na niewystarczającą wiedzę samorządów na temat ryzyk zawartych w niektórych skomplikowanych produktach finansowych i na nieadekwatność w wielu sytuacjach tych produktów do potrzeb aktywnego zarządzania długiem samorządów.

Summary

Since the entry into force of the laws on decentralization French local authorities benefit from the choice of financial products offered to them on the financial market. Since then, the proposed local government finance products have become increasingly sophisticated in comparison to conventional loans or bonds. Since the mid-nineties, a significant part of government debt is in the form of structured products in which the level of interest rate is determined in a manner not directly proportional to the level of market indices. Therefore, for a long time local governments can borrow money from the market at lower level than market interest rates. The financial crisis has changed the situation, highlighted the disproportionately high level of risk contained in certain financial instruments and has caused the need to protect against the growth of government debt in such products. At the same time attention has been paid in a circular addressed to the local government to insufficient knowledge about the risks contained in some complex financial products and to inadequacy in many cases of these products to the needs of the active management of government debt

Aneks. Regulacje prawne finansów samorządowych we Francji

Textes de référence applicables aux collectivités territoriales

- Code général des collectivités territoriales, articles L. 1618-2, 2122-22, L. 2336-3, L.2221-5-1, L. 3211-2, L. 3335-1, L. 4221-5, L. 4333-1, L. 5211-10
- Code monétaire et financier : article L. 211-1 II
- Loi organique n° 2001-692 du 1er août 2001 relative aux lois de finances
- Ordonnance n°2005-1027 du 26 août 2005 relative à la simplification et à l'amélioration des règles budgétaires et comptables applicables aux collectivités territoriales, à leurs groupements et aux établissements publics locaux qui leur sont rattachés.
- Loi n°2002-276 du 27 février 2002 relative à la démocratie de proximité
- Loi n°2004-809 du 13 août 2004 relative aux libertés et responsabilités locales
- Loi n°2001-420 du 15 mai 2001 relative aux nouvelles régulations économiques
- Circulaire NOR INT/B/92/00212/C du 6 août 1992 relative au remboursement anticipé des emprunts des collectivités territoriales et de leurs établissements publics
- Circulaire NOR INT/B/92/00260/C du 15 septembre 1992 relative aux contrats de couverture du risque de taux d'intérêt offerts aux collectivités locales et aux établissements publics locaux
- Circulaire NOR LBL/B/03/10032/C du 4 avril 2003 relative aux régimes des délégations de compétences en matière d'emprunt, de trésorerie et d'instruments financiers
- Circulaire NOR ECO/R/04/60116/C du 22 septembre 2004 relative aux conditions de dérogation de dépôt des fonds des collectivités territoriales et de leurs établissements publics
- Circulaires n° NOR/INT/B/99/00195/C et NOR/INT/B/0000108/C des 6 septembre 1999 et 15 mai 2000 relatives à la passation des marchés publics de services bancaires et d'investissement
- Circulaire n° NOR/INT/B/89/00071/C du 22 février 1989 relative aux concours financiers à court terme offerts aux collectivités locales et à leurs établissements publics